

NOVI POGLEDI NA UZROKE BUNE MATIJA IVANIČA U SVJETLU DRUŠTVENIH POKRETA U SREDNJOVJEKOVNOJ DALMACIJI

Nada Klaić, Zagreb

Premda ne bi bilo nelogično kad bismo uzroke društvenih pokreta u srednjovjekovnoj Dalmaciji sveli na društveno-gospodarsku komponentu, ipak bismo dajući odgovor samo u okviru te problematike, ostavili otvorenim najvažnije pitanje u svakom društvenom pokretu: ako se društvo i gospodarstvo bitno mijenja, *zašto upravo u određenim trenucima izbija buna ili nastaje pokret?* Nešto je moralo trgnuti ljude iz uobičajenih i trajnih antagonističkih odnosa, pa treba kao osnovno postaviti pitanje zašto se u nekim historijskim situacijama društvo uzburka tako da neki njegovi dijelovi nastoje ostvariti nove kvalitete.

Da bismo na to pitanje bar donekle mogli odgovoriti, valja najprije utvrditi kakva je struktura srednjovjekovnog društva na istočnoj jadranskoj obali. Je li gospodarska podloga tog društva dovoljno jaka da već sama po sebi izazove previranja i sukobe u tom društvu?

Novija i najnovija historiografija koja se gotovo isključivo zadubljuje u gospodarsku problematiku, a tek usput pokušava rješavati i riješiti pitanja društvene strukture, potpuno zanemaruje *pravnu problematiku*, što joj se obilno osvećuje. Jer glavna odrednica za utvrđivanje položaja čovjeka na istočnoj jadranskoj obali u srednjem vijeku *nije njegov društveni ili gospodarski, nego upravo pravni položaj*. To je jedina stalna kategorija koja ostaje često i tada kad čovjek izmijeni svoj društveni ili ekonomski položaj. Istaknemo li da je na spomenutom području svaki stanovnik općine *slobodan čovjek*, bez obzira na to kakav *ugled* uživa u općini, kako je *bogat i gdje stanuje*, onda smo odmah odredili prvu nužnu polaznu točku za dalja ispitivanja. A druga, isto tako važna polazna točka jest činjenica da taj slobodni čovjek, i opet bez obzira na staleški, socijalni i ekonomski položaj priznaje nad sobom samo jednu *sudsku vlast* — to je *jurisdikcija njegove općine!* Drugim riječima, na istočnoj jadranskoj obali nema vlasti čovjeka nad čovjekom ili *nema feudalnih odnosa!*¹ Dakle, ni jedan

---

¹ Razliku između pravne strukture »prekoalpskog« i »priobalnog« područja srednjovjekovne Hrvatske i Dalmacije uočiti će lako svatko tko je radio na izvornom materijalu tog razdoblja. Mogli bismo kao primjer uzeti državinu Krčkih ili Frankapana koja se u XIV i XV st. proteže od Krka do Kupe, obuhvaća dakle »prekoalpsko« i »mediteransko« područje. Dovoljno je za osvjetljenje tog nimalo složenog problema upozoriti na *bitnu razliku* u položaju podložnika krčkih knezova

vlasnik zemlje nema sudsku vlast nad obrađivačem zemlje bio on težak ili kmet. Stoga svaki slobodan čovjek u Dalmaciji može i hoće postati težakom. Obradivanja će se vinograda prihvatiti obrtnik kojemu loše ide posao, ali i trgovac i svećenik, jer to nije prijav posao koji bi razdvajao tobože »gospodina« od »težaka«. Zato ćemo posvuda u otočnim komunama naići na *bogate težake* koji ne žele doći stanovati u grad, jer su radije vani na selu (in casalibus, kako se kaže u hvarskom statutu), uz zemlju koja je njihova osnovna gospodarska podloga života.² Posljedica takva slobodnog odnosa u agraru, posebno u vinogradarstvu jest slobodan težak nastanjen po čitavoj općini više nego u njezinu glavnom gradu. U načelu se on i ne brine za općinske poslove i daleko mu je i sama pomisao da se gura u plemićko Veliko vijeće u gradu. Morali su, dakle, postojati neki posebni razlozi da Matij Ivanić odjednom 1510. g. prihvaća gotovo sto godina stari politički program hvarskih pučana i s njim ulazi u borbu protiv hvarskih plemića.³ Naime, više je nego jasno da Ivaniću ne treba

na primjer na otoku Krku odnosno u Vinodolu i u modruškom vlastelinstvu. Dok u prvom slučaju knezovi *ne dolaze u neposredan, individualan odnos* s bilo kojim stanovnikom općine, niti mu *kao vlastela smiju suditi* (vlastelin ima samo kao i općina pravo postavljati jednog suca), na modruškom vlastelinstvu kmet ili podložnik uopće potpada *neposredno pod vlastelinovu sudsku vlast* i neposredno s njim sklapa ugovor o uzimanju zemlje u zakup. Zato modruški podložnici *nemaju svoju općinu*, nego vlastelin postavlja u selu svog činovnika koji ubire od podložnika dužna podavanja. Slična je struktura vlastelinstva zagrebačkog kaptola, a naravno i drugih slavonskih vlastelinstava u kojima je sudska vlast u rukama vlastelina. Upravo zato što slavonsko vlastelinstvo ima takvu pravnu strukturu dolazi na njemu do *čvrste povezanosti* između vlastelina i podložnika. Vlastelin je dužan zaštitivati svog podložnika, dok mu je ovaj dužan vjerno služiti i štiti također njegove interese. I taj odnos traje tako dugo dok se obje strane drže ugovora. Podložnik je zato vezan uz vlastelina *zakletvom vjernosti* (homagium) koju prekida kad mu više ne želi služiti. Koliko su upravo takvi, na prvi pogled nevažni formalni momenti i u XVI st. važni pokazuje primjer Ilije Gregorića. Ne htijući priznati Gregorijanca za vlastelina, Gregorić na pregovaranjima u Zagrebu u siječnju 1573. g. *odbija da pruži ruku novom vlastelinu*, što znači da ne pristaje da Gregorijancu položi i zakletvu vjernosti. Takvi se odnosi u mediteranskom kulturnom i pravnom području ne mogu zamisliti; naravno tada kad je riječ o odnosu *općina* prema vrhovnoj svjetovnoj vlasti koja je nad njima.

² Da hvarsko-viška komuna nije u tome nikakav izuzetak, potvrđuje, među ostalim, govor *Vinka Pribojevića*, Hvaranina, koji on drži 1525. g. na Hvaru. Naime, opisujući svojim sugrađanima čitav otok, nalazi se u nedoumici kad treba razlikovati bogata naselja oko Polja sv. Stjepana od Staroga Grada i Hvara. Jer kuće su »visoke i prostrane sa stupovima i ostalim *građskim ukrasima*«, pa mu se čini da tim selima »nedostaju još jedino zidine, pa da dobiju izgled dobro raspoređenoga grada« (V. Pribojević, O podrijetlu i zgodama Slavena, Zagreb 1951, 199).

³ Već je G. Novak u svojoj prvoj obradbi »Pučkog ustanka na Hvaru 1510—1514« (Split 1918) upozoravao na to da su se obogaćeni pučani složili 1417. g. s nekim plemićima, »pa srušiv odredbe, koje su govorele o zatvoru velikog vijeća, primiše u vijeće mnogo pučana, proglasiše ih plemićima te skupa s njima zavladaše gradom« (str. 26—27). Ali, plemići koji su ostali potisnuti izvan grada ne miruju i zato dolazi do saziva čitavog Velikog vijeća i svih predstavnika grada i otoka na kojemu se svi izmiruju. Kako su pučani tada isključeni iz Vijeća, hvarski plemići, bojeći se novih nemira, zaključče već iduće godine da se u Vijeće ipak primi dvadeset pučana (vidi S. Ljubić, Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae et civitatis et insulae Lesinae, Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium 3, 1882—1883, 396. dalje citiram: Statuta). Kako ni taj za-

članstvo u hvarskom Velikom vijeću, premda je to jedan od glavnih zahtjeva koji na početku borbe postavlja.

Uostalom, da stvarne uzroke i Ivanićeve pobune valja tražiti na drugom polju, pokazuje već letimičan pregled poznatih pučkih buna u Dalmaciji do nje-gova vremena. Bez ikakva ustručavanja smijemo tvrditi da društvena previ-ranja i bune imaju ovdje, u Dalmaciji pretežno politički, a ne socijalni karakter. Pučanin i težak ne bore se za neko posebno pravo nad zemljom ili možda zato da bi sa zemlje istisnuli vlastelu. Njima to ne treba. Pučanin će kao stanovnik grada poželjeti prije svega veća politička prava. Rapski se pučani, na primjer, bo-re s nekim plemićima zbog sudačke časti,⁴ a zbog iste se časti vodi ogorčena borba svršetkom XIV st. u Splitu. Koliko je čežnja za najodličnijom gradskom slu-žbom sposobna da izgadi sporove i izbriše staleške razlike pokazuje primjer spomenute splitske bune 1398. g.: uz vođu Markulina našli su se ne samo ple-mići koji dotad nisu smjeli vršiti sudačku čast, nego, dakako zbog svog interesa i splitski nadbiskup.⁵ I zadarski trgovci tekstilom dižu osamdesetih godina XIV st. bunu protiv Anžvinaca zato da im promjena vrhovništva nad gradom do-nese vlast.⁶ Napokon, prvi poznati nemiri za mletačkog vladanja hvarsko-brač-kom komunom oko 1309. g. pokušaj su plemićke obitelji Slavogosta da s pomoću Omišana uklone sa sudačke časti suparničke patricijske porodice.⁷

ključak nije proveden u život, nastoji se 1420. g. naći izlaz u izboru trojice »reforma-tora« na koje su prenesene sve ovlasti. Reformatore su doduše izabrali zajed-nički pučani i plemići odnosno stanovnici čitava otoka, ali ni to nije bilo konačno rješenje problema. Jer izabrana su šestorica novih pučana u Vijeće, ali iste godine Hvar priznaje mletačku vlast, a ona nije priznala spomenute odredbe reformatora.

⁴ Kad se u Rabu 1320. g. sklapa mir između »nutarnjih« i »vanjskih«, onda se osobito pomno utvrđuje način na koji će se ubuduće birati *suci*. Birat će ih *tri elektora*, i to »duos de populo et tertium de nobilibus secundum consuetudinem«. Elektori zatim izabiru suce, i to dvojicu između plemića i trećega između pučana, a njihov se izbor vrši »juxta morem civitatis Arbi«. Vidi S. Ljubić, Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i mletačke republike I, Monumenta spectan-tia historiam Slavorum meridionalium 1, 1868, 314, 317–318 — dalje: Listine.

⁵ Dobro upućeni Pavao Pavlović, zadarski patricij i kroničar, piše da je 26. VI 1398. izbio u Splitu rat »inter nobiles et eos qui non potuerant eligi ad officium iudicatus«. Idući dan biraju prevratnici »quadraginta octo de popularibus« koje »fecerunt consiliarios, volentes omnes ipsos de cetero posse fieri iudices« (vidi Memoriale Pauli de Paulo, patritii iadrensis u izdanju F. Šišića, Vjesnik zemaljskog arkiva VI, 1904, 25).

⁶ Gore spomenuti kroničar Pavlović javlja da je 8. VII 1384. g. otkrita u Zadru zavjera (proditio) »quam volebant facere Zaninus draperius, Dancarolus, cognatus eius et Petrus Franchalanca una cum Miscolo Milesich« (n. dj., 8). Upravo po ovom posljednjem buntovniku koji je bez sumnje Hrvat, može se zaključivati da se Zadrani povezuju s nezadovoljnicima izvana i da svi zajedno rade protiv kraljeve Marije.

⁷ O pobuni Slavogosta bilo je riječi i u dosadašnjoj historiografiji, ali ona nije točno protumačena. Naime, očito je da nije riječ o borbi protiv Venecije, nego da je to obračun među hvarskim plemićima. Stoga se ne bi moglo tvrditi da se 1310. g. »diže na Hvaru, pod vodstvom plemena Slavogosta pravi ustanak protiv Venecije« (G. Novak, Hvar kroz stoljeća, Hvar 1972, 52), kad je iz mle-tačkog izvještaja poznato da su članovi porodice Slavogosta došli s Omišanima i nekim prognanim hvarskim plemićima u Hvar prije svega zato da spale popis prognanih plemića. Juraj Slavogostov, koji je proglašen kapetanom, »sibi fecerit universo populo iurare«; on je zatim prognao s otoka dvanaesticu svojih ne-prijatelja koji su bili »de melioribus hominibus Farre« (Listine I, 263). Vrlo je

Dakle, kamo god se osvrnemo, naići ćemo na protivničke tabore kojima dođuše ne nedostaje borbeni duh, ali se sukobi na kraju svršavaju ustupcima ili češće podjelom vlasti.

Bez sumnje da je razlog takvoj, često beskrvnoj borbi taj što joj obično u srednjem vijeku nedostaje gospodarska komponenta kao vrlo važna podloga društvenih previranja. To je i razumljivo. Naime, u bilo kojoj privrednoj grani u dalmatinskoj općini nema »rezervata« za plemiće. Pučanin se smije i može baviti kao i patricij odnosno kao svaki drugi stanovnik općine svim gospodarskim djelatnostima u gradu, jer uvjet za bavljenje nekim poslom nije društvena ili staleška pripadnost, nego *posjedovanje kapitala!* Tu činjenicu vrlo jasno potvrđuje upravo primjer hvarsko-viške komune u kojoj je najplodniji dio otoka zahvaljujući odličnim trgovačkim poslovima svojih stanovnika prestigao metropolu.⁸

Spomenuto uspješno gospodarenje dalmatinskog stanovnika od druge polovice XIV st. i u XV st. razbijat će postepeno *stalešku ravnotežu* stvaranu gotovo u svim komunama u prvoj polovici XIV st. Sve će više bogati pučanin težiti za tim da njegovu materijalnom, dakle klasnom položaju odgovara i odličan staleški položaj. Njemu nije više dosta da bude ugledan građanin, on se bori za članstvo u Vijeću ili još više, za sudačku čast. Hvarsko-viška komuna nije u tome nikakav izuzetak, iako je kod otočnih komuna ta borba za politička prava pučana nešto složenija nego kod onih na kopnu. Dok su naime na kopnu, u Zadru, Trogiru ili Splitu protivnici stisnuti unutar gradskih zidina i imaju i pre više prilike za međusobne obračune, na otocima se napetost gubi u prostranstvu. Hvarski plemić kojega ni statutarne propisi ni globe ne mogu primorati da se vrati u metropolu, ondje živi i vrši svoje pravo⁹ ne vodi odveć brige o tome hoće li koji pučanin ući u Veliko vijeće ili neće. Stoga pozivi za vijeće koji se šalju plemićima koji žive »in casalibus«, dakle »u zaseocima« često ostaju bez odaziva tako da ponekad važna općinska pitanja rješava malen broj vijećnika.

Međutim, upravo takva teritorijalna i s njom usko povezana staleška i društvena struktura otočnih komuna primorava nas da oprezno ispitujemo uzroke

---

značajno da novi mletački knez šalje u Veneciju Jurjeva brata Galešu kojemu se unatoč činjenici da su »Slavogosti postupali s gradom i otokom kao gospodari i tirani«, ništa nije dogodilo. Uz Galešu su i *dva pučanina*, koji su prema mletačkoj tužbi zajedno s njim počinjali sva zla. Kako se borba između Slavogosta i njihovih neprijatelja nastavlja, novi knez moli dužda neka ne pusti iz zatvora one članove porodice Slavogosta koji su još u Veneciji, jer će otok zbog njihovih borbi sasvim opustjeti (Listine I, 263—264). Značajno je da Omišani ili točnije knez Juraj Bribirski, koji pomaže Slavogoste još 1317. g. napada na Hvar i Brač, pa im Venecija šalje u pomoć dva broda (Listine I, 294—295).

⁸ O materijalnom položaju hvarskih plemića i pučana vidi izvještaj što ga 1553. g. šalje u Veneciju G. Giustignan (S. Ljubić, *Commissiones et relationes venetae* II, MSHSM 8, 1877, 222).

⁹ U hvarskom statutu se određuje da je od sada, tj. od 1331. g. *svaki hvarski vijećnik* (quilibet consiliarius Pharensis) *dužan stanovati u gradu Hvaru* i u njemu *stalno boraviti* kao i drugi građani, članovi Vijeća. Onaj tko unatoč ovoj odredbi ostane na Visu ili u selima (in Lissa et casalibus), plaća 25 libara globe; ako je ne može platiti, briše se iz Vijeća i »ne može biti sudac i ne može vršiti nikakvu službu ili čast u gradu kao drugi vijećnici« (Statuta, 180, 181). Pa ipak, ni ova stroga odredba, ni prijetnje globom ne koriste. Vijećnici ostaju u svojim selima i zato može Ivanić, kako ćemo još pokazati, starogradske plemiće »primorati« da se bore za ulazak u hvarsko Vijeće.

društvenih previranja ne svodeći ih jednostavno na uobičajene pučko-plemičke suprotnosti. Ako smo naime svjesni da stanovnike Vrbanja, Vrboske i Jelse ne možemo svrstati među pučane u klasičnom smislu te riječi,¹⁰ onda ćemo radije tražiti izraz koji bolje odgovara njihovu staleškom i društvenom položaju. Oni su, kako to često u svojim izvještajima konstatira providur Giustignan, otočani (insulani).¹¹ Čini se kao da je u tom izrazu najbolje sadržana ona gordost najslobodnijeg stanovnika otoka koji s visoka gleda na dva najvažnija administrativna središta na otoku, na Stari Grad i na Hvar žaleći očito njegove stanovnike koji troše snage na borbu za vlast. Njima, najodličnijim otočanima to ne treba. Zar da se bori zajedno s gradskim stanovnicima, pučanima za to da plemići ne bi potrošili odveć općinskih novaca? Ne, on će radije gledati da što više svojih brodova otisne na more i što manje poreza plati općini. Razvitak prilika na otoku ide od nestanka neretvanske kneževine, tj. od osamdesetih godina XIII st. u njegovu korist. Dok su za neretvanskih dinasta Kačića najvažnija naselja okrenuta prema sjeveru,¹² Venecija, otkad joj je hvarski biskup 1278. g. u ime općine podložio sve svoje otoke,¹³ svjesno premještava središte

¹⁰ Terminologija koja se za društvenu i stalešku strukturu gradova na Jadranu upotrebljava u literaturi dovoljno je jasna da bismo je mogli primijeniti i na Hvar i Vis. Naime, termin *pučanin* se gotovo uvijek upotrebljava za *stanovnika grada*, tako da tim nazivom u načelu nisu obuhvaćeni stanovnici širega gradskog područja. Taj se kriterij tako strogo primjenjuje da nikome neće, na primjer, pasti na pamet da stanovnike bilo kojeg sela na Ugljanu, otoku koji pripada u zadarski kotar, nazove pučanima! Postavlja se dakle pitanje kako nazvati *stalne stanovnike gradskih kotara*, one koje izvori nazivaju *districtuales*. Mogli bismo ih nazivati i »vanjani« (forenses), s obzirom na to da stanuju »vani«, tj. izvan grada.

¹¹ Razumije se da providur Giustignan ne upotrebljava uvijek isti termin za hvarske stanovnike. Jednom će ih nazvati »populari Lesignani«, drugi put »insulani«. Kad u svom pismu od 27. VIII 1512. opravdava svoj napad na Vrbosku, onda namjerno netočno tvrdi ovo: »Ho cognosciuto tutti questi *insulani* esser disposti alla ruina de questi Nobili« i on je htio »far justificar li danni inferiti a Nobili li dicti insulani et presertim quelli habitano in *Citavechia*, a *Jelsa* et *Verbesca*« (vidi I. Kukuljević, *Marina Sanuda* Odnosaji skupnovlade mletačke prema južnim Slavenom, *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku* VI, 1863, 379; dalje citiram: Sanudo).

Prepričavajući Giustignanova pisma Sanudo također govori o »union« koju »doveano far quelli *insulani* e *populari* per la pace« (n. dj., 383). Zato su se skupili i došli »insulani in gran numero« u Hvar. U kasnijim pismima govori o »capi de faction popolare«, o tim vođama koji su skupili »de tuta lisola forsi 200 homeni fioriti«; ti »capi« namjeravaju, kako netočno izvješćuje Giustignan, »di dominar quella isola, cesis prius et trucidatis Nobilibus et sonno tanto temuti si da *Nobili* come *populari* che non e alcuno che ardisca moverse contra el suo voler« (385). Ovaj citat iz Giustignanova izvještaja jasno svjedoči da su otočani sa svojim vođama na jednoj, a plemići i pučani grada Hvara na drugoj strani. Kasnije Giustignan piše kako je bio »nježan« »cum questo populo et insulani«, ali oni su ipak bili sve drskiji. Prema tome, Giustignan koji je od mletačkih činovnika posebno upućivanih na otok najbolje upućen u prilike, jasno razdvaja otočane od stanovnika grada Hvara i njegovih plemića i pučana. Dakako, to ne isključuje njegovu upotrebu termina »popularis« koji označuje cjelokupno stanovništvo otoka, osim plemića.

¹² U to je vrijeme glavno središte Stari Grad.

¹³ Vrlo je značajno da u tim trenucima hvarske povijesti koji su se pokazali odlučnim i za kasniji razvitak komune najvažniju ulogu nema sama općina i plemići kao njezini predstavnici, nego hvarski biskup. Međutim, biskup ne čini to na

političkog života u Hvar. Taj grad treba utvrditi i osposobiti kao novo središte uprave.¹⁴ Ali, to je značilo također da je znatno popustio neposredni pritisak na najvažnija i najjača hvarska sela koja će u isto vrijeme nastojati da se otmu i utjecaju i pritisku hvarske crkve. Najnovija su istraživanja doista pokazala da se hvarska ravnica oslobađa tutorstva hvarskog kaptola,¹⁵ a o istovjetnom pokušaju hvarskog svećenstva u tom dijelu otoka još rječitije govori struktura buntovničkog vodstva otočana: već u prvim vijestima o buni doznajemo da se buntovnicima pridružio jelšanski svećenik Ivan Zovinić,¹⁶ a među obješenim pobunjenicima 1514. g. nalaze se i dva svećenika.¹⁷

Prema tome, očito je da otočane u početku XVI st. nešto pokreće u borbu, ali nas ipak iznenađuje sadržaj uvjeta (capitula) koje Ivanić nosi na potpis u Hvar na početku borbe. Razumjet ćemo da Ivanić po savjetu svoga druga Zovinića traži glavu kanonika Grifika, ali nikako nije jasno odakle Ivaniću ideja da se bori za hvarske pučane i njihova prava u Hvaru.¹⁸ I možda bismo se i da-

---

svoju ruku, nego na osnovi punomoći (syndicaria) koju mu izdaje »universitas nobilium et popularium de Farra« (Listine I, 116). Zato biskup nije podložio duždevoj vlasti samo hvarsku komunu, nego sve otoke hvarske biskupije. Politički je ovaj korak hvarske općine razumljiv: oni su vidjeli da se ruše stoljetni politički okviri i da Bribirci namjeravaju podvrgnuti pod svoju vlast čitav teritorij nekadašnje neretvanske države i zato od dva zla biraju manje. Izabrana je Venecija koja im je tada obećavala obranu od hrvatskih dinasta, a Hvarani su dobrovoljnom predajom duždu htjeli na neki način uvjetovati svoj odnos prema Veneciji.

¹⁴ U ugovoru o predaji se izričito kaže da Hvarani »hedificabunt civitatem, que aliis temporibus fuit apud sanctam Mariam de Lesna pro habitatione hominum insularum ipsarum« (Listine I, 115).

¹⁵ Vidi N. Duboković Nadalini, Emancipacija naselja hvarske ravnice od feudalnog oblika crkvene uprave, *Zapisi o zavičaju* II, Jelsa 1970, 63 i d.

Kad se 1512. g. providur Giustignan u rujnu obraća Veneciji opisujući svoj odnos prema buntovnicima, onda piše, među ostalim, da je primio »risposta de uno principal capo di questa factione popular nominato pre Zuam Zovinich, auctor de tuti li mali« (Sanudo, 383).

Ispravljam na ovom mjestu prezime svećenika Ivana, kojega sam zabunom u referatu nazvala Sorelom! Do zabune je došlo zato što je u istom gore spomenutom pismu kneza Molina kao jedan od pučkih vođa naveden Ivan Sorela.

¹⁶ U početku pisma bračkog kneza Nikole Molina od 28. V 1510 (Sanudo, 344—345) predstavljeni su najprije pučki vođe. Iznoseći sadržaj pučkih zahtjeva, Molin kaže da su tražili »che uno pre Thomaso Grifico Canonico sia amazato inpune«, i to zato »chel tien cherti beneficij de pre Zuane della villa da Jelsa, qual era con li diti armado« (Sanudo, 344, 345). Riječ je bez sumnje o popu Ivanu Zoviniću koji se nalazi i na popisu prognanika s otoka iz 1510. g. Vidi Novak. Pučki prevrat na Hvaru, 84. Zovinić se prema tome pridružuje buntovnicima kako bi došao do beneficija koji hvarski kanonik T. Griffico po njegovu mišljenju neopravdano drži.

¹⁷ Javljujući u Veneciju o mjerama koje je u Hvaru poduzeo providur Capello, kaštelan V. Malipiero piše da su se među obješenim buntovnicima nalazila i dva svećenika. Jedan od njih je bez sumnje Zovinić.

¹⁸ Prema izvještaju bračkog kneza Molina, otočani su u samom početku pobune predvođeni Ivanićem (među buntovnicima je tada, prema istom izvještaju, najviše stanovnika Vrboske) došli pred starogradske plemiće tražeći od njih »a sotoscriver a certi capitoli«, dakle da potpišu uvjete koje će Ivanić zatim s ostalim vođama pobunjenika nositi u Hvar. Došavši u Hvar, Ivanić poziva hvarske pučane da mu se pridruže (e incito quel populo venisse con lhoro) i odlazi zatim pred kneževu palaču gdje u ime pobunjenika iznosi tri uvjeta: 1. »che al Consejo intrasse nobili

lje domišljali zašto prvak otočana vodi svoje borce protiv hvarskih plemića da nekoliko dragocjenih podataka iz Sanudovih »Dnevnika« nije odavno objašnjavalo nesklad između »pobožnih želja« koje su Ivanića vodile u borbu i grube stvarnosti koja mu je razorila nadanja i primorala ga da prihvati neželjene uvjete borbe. Prvi i najvažniji dokaz da Ivanić, okupljajući svoju četu i malu mornaricu uopće ne misli na borbu za pučanska prava jest *njegov nadimak*. Već iz prvog pisma bračkog kneza Molina doznajemo da se Matij Ivanić naziva *vojvoda Janko!*¹⁹ Dakako, taj nadimak ne uzima zato što smatra hvarske plemiće svojim neprijateljima, nego zato što se namjerava boriti protiv Turaka.²⁰

e populari»; 2. da plemići budu »sottoposti ale angarie insieme con el populo« i 3. zahtijeva da se bez kazne smije ubiti kanonik Griffico, o čemu je već prije bilo govora.

Nema sumnje da ovi zahtjevi ovako formulirani ne odražavaju samo želje pučana! Ne može se mimoći činjenica da Ivanić i njegovi drugovi u prvom »kapitulatu« zahtijevaju da plemići i pučani *uđu u Vijeće*, što ne može značiti drugo nego da su u XVI st. starogradski plemići kao i plemići koji su živjeli izvan Hvara po otoku doista izgubili pravo članstva u hvarskom Velikom vijeću. Kako Ivanić treba za svoj politički program što širu osnovu, primorava prijetnjama starogradske plemiće da potpišu gornji zahtjev. Stoga nije slučaj da su plemići, kad se po drugi put raspravlja u Veneciji o njihovu sporu s Ivanićem, tužili pučane i da im je tada bilo savjetovano »chi voleva mandar uno Avogadon chi tajar de primo li capitoli fati sforzati« (Sanudo, 352).

Pošto je Ivanić tako uključio osim svojih otočana i starogradske plemiće, pošao je prema Hvaru, gdje mu nije bilo teško nagovoriti hvarske pučane da mu se pridruže. On će u ime hvarskih pučana postaviti knezu zahtjev da plemići snose iste angarije kao i pučani. Postavlja se pitanje što Ivanić i njegovi drugovi razumijevaju pod angarijom. S obzirom na to da je borba hvarskih pučana s plemićima u XV st. poznata, nije neopravdana pretpostvka da se zahtjev odnosi na pravedniju podjelu *dviju službi: teške veslačke službe na galijama i na pomorske straže*. U obje službe nije sve do Ivanićeva vremena došlo do pravednije podjele posla. U prilog takvoj pretpostavci govori i značenje te riječi u nekim mletačkim izvorima.

¹⁹ Sanudo, 344. »Et uno Mathio Ivanich, *chiamato Vayvoda Janco*, fati venir ...«.

²⁰ Koliko narod doista u to doba cijeni borce protiv Turaka, posebno njihove vođe, pokazuje poznati govor Hvaranina V. Pribojevića (vidi bilj. 2). Pribojević doduše ne zna mnogo o povijesti svog grada i otoka u srednjem vijeku — on na primjer krivo datira borbu s duždem Petrom II Orseolom — ali je vrlo značajno da podložnost Veneciji ne smatra sramotnom, nego je naprotiv naziva »savezom vječnog mira« (n. dj., 210). Taj im je savez, tvrdi Pribojević, omogućio da žive u slobodi koju su narušavali jedino *pojedinci »u nastojanju da steknu jednak dio u upravi naše komunee*, pa su zato Hvarani »zapadali često u različite sukobe«. No, takve pojave nisu narodu u cjelini nanijele nikakve štete, jer su svi Hvarani »prema neprijatelju pokazali muževnu i odlučnu hrabrost, jer se čini — nastavlja Pribojević — da je običaj svih Hvarana, i plemića i pučana i seljaka, da vole junački podnijeti smrt nego okušati čak i najmanje nasilje ropstva« (str. 211). I zatim odmah nastavlja: »*Odatle onaj glasoviti pothvat brodskih drugova galije, kojom je zapovijedao Nikola Paladinić, hvarski patricij [...]* To na svaki način spomena vrijedno djelo obnavlja slavnu uspomenu na drevnu hrabrost Hvarana« (n. mj.). Junačko se djelo Paladinićevih ljudi sastojalo u pobjedi njihove troveslarke koja je slučajno u nekoj luci naišla na sedam turskih dvoveslaraka. Paladinić je za to junačko djelo nagrađen od Venecije »vojničkim odlikovanjem i zlatnom togom, a usto zajedno s ostalim brodskim drugarima zbog stečenih zasluga obdaren bogatstvom i raznim povlasticama«. Paladinićev sin Nikola je također, kako Pribojević tvrdi, slavan, jer je ne samo pisao slavna djela, nego se borio s Genovežanima kod Livorna tako hrabro da bi se zauvijek proslavio da nije prerano umro. Pribojević zatim uzima primjer Andrije Bonina i njegovih brodskih drugova na galiji kod

On će se boriti protiv njih poput Sibirjanin Janka, o kojemu se, kako Ivanićev nadimak pokazuje, već u to doba u Dalmaciji pjevaju narodne pjesme.²¹ Na pitanje u čijoj se službi Ivanić htio boriti, daje odgovor sam vojvoda Janko kad providuru Giustignanu drsko dobacuje da će ga Venecija primiti u službu onako kako je to učinila s poljičkim knezom Ivanišem (et che la Signoria nostra hara de gratia de darsi conditione grande come al conte Vanissa).²² Valja na-

Halkidike. »Oni su doduše svi do posljednjeg ubijeni, ali su prije toga izvršili silan pokolj Turaka, pa su tako poginuli više kao pobjednici nego kao pobijedeni« (str. 212). »A što da kažem, pita se dalje Pribojević, o Mihajlu Nikoliniju, koji je kod epirskoga grada Lješa volio sa svim mornarima svoje galije poginuti od turskog mača nego se i u najmanjoj mjeri iznevjeriti staroj hvarskoj hrabrosti« (212)? Pošto je naveo primjer Jakova Barlija, neće, kaže prešutjeti ni primjer svoga rodaka Petra koji je kod afričke obale, putujući prema Engleskoj, svladao mnogobrojnije španjolske gusare. »K tome pridolazi i sjajan pothvat Vida Gazarovića. On se kroz vrlo guste redove Turaka probio do Marbega, koji je opustošio Forli, [...] zadao mu tri rane i natjerao ga, da potraži sebi spas skokom naglavce u rijeku. Kad je na Gazarovića nasrnuo nebrojeno mnoštvo Turaka, on, imajući na umu, da je Hvaranin, poput bijesna lava pogubnim mačem poubija mnogo neprijatelja i tako, osvetivši svoju smrt, izdahnu među gomilama Turaka koje je smaknuo.« No, »ne smijem šutke prijeći ni preko nedavne ljute borbe *osmorice mornara, hvarskih seljaka* kod apulske obale, najprije s brzoplovkom, a zatim s dvije dvoveslarke, koje su brzoplovcu u stisci pritekli u pomoć, jer su naši nakon silnog pokolja Turaka [...] predali višnjima svoje blažene duše više kao pobjednici nego kao pobijedeni« (214). Nakon što je izredao ove primjere hvarske hrabrosti i junaštva, Pribojević zaključuje: »Kad bih htio navesti sva djela vašeg junaštva, osobito pothvate na moru, nedostajalo bi mi vremena, jer je gotovo svaki od vaših brodova, kojima ste vrlo jaki, izveo više sjajnih djela protiv neprijatelja« (214). Stoga na kraju zaklinje svoje sugrađane »da *brinuć se složno za našu komunu i za opće dobro* nikako ne zaboravite *junaštvo svojih predaka*, već da u svemu što vas zapadne kao zadatak, *više cijenite vrlinu nego život*« (214—215).

Kad čitamo ovaj oduševljeni završetak Pribojevićeva govora, onda nam postaje jasno zašto među njegovim junacima nema M. Ivanića. Njemu nije pošlo za rukom, kao što je htio, da se uključi u mletačku službu i u njoj proslavi kao borac protiv Turaka. Upravo u toj činjenici leži, prema našem uvjerenju, tragika Ivanićeva života.

²¹ Na tu je činjenicu upozorio još 1954. g. S. Banović. »Kako Ivaniću ne bijaše ime Janko, već Matija, sasvim je sigurno za svakoga, tko poznaje duh naše narodne epike, da su Ivaniću ono ime prišili misleći na vojvodu Janka Sibirjanina, koji je u našoj narodnoj epici poznat pod imenom vojvoda Janko, isto kao i Sibirjanin Janko, a u samome času vodstva bune ime *vojvoda* bilo je narodu bliže i odlučnije [...] Vjerojatno je također, da su se pjesme o vojvodi Janku pjevale po otoku Hvaru i prije g. 1510, kad je on bio već općenito poznato junačko lice. Možemo dakle uzeti, da su se narodne pjesme o vojvodi Janku Sibirjaninu po tome otoku pjevale i u XV. vijeku, a ako uzmemo, da je vojvoda Janko Sibirjanin umro samo 54 godine prije početka hvarske bune (t.j. g. 1456), vjerojatno je, da su se pjesme o junaštvima vojvode Janka na otoku pjevale još za života Jankova« (»Glasovitiji« junaci, o kojima su se za Kačićeva života u Dalmaciji pjevale narodne pjesme, *Zbornik za narodni život i običaje* 38, 1954, 78).

²² Pišući 20. IX 1512. g. iz galije svoj izvještaj o neuspjelom napadu na Jelsu, Giustignan ga ovako završava: »Il capo principal e uno Mathio Ivanich el qual hesendo sta da alcuni reproso che l'usi tal insolentie hebe ardir de dir che la casa Ottomana hebe menor principio chel suo et che la Signoria nostra hara de gratia de darsi conditione grande come al Conte Vanissa« (Sanudo, 385—386). Ova je Ivanićeva izjava vrlo karakteristična. Ona, prije svega, odaje nove *nade* »vojvode Janka« da će ga Sinjorija primiti u službu nakon što se ispraznilo mjesto poljičkog kneza Ivaniša. Da se Ivanić smatra boljim kandidatom za službu od drugih, odaje

ime uzeti u obzir činjenicu da je spomenuta Ivanićeva izjava dana nekoliko mjeseci nakon što su Poljičani ubili kneza Ivaniša.²³ Čini se, štoviše, da je vojvoda Janko od samog početka nastojao ući u mletačku službu. U prilog takvoj pretpostavci govori Sanudov podatak²⁴ prema kojem pučki poslanik Nikola boravi u Veneciji tri mjeseca prije nego što sasvim slučajno 25. V 1510. izbija Ivanićeva buna. Taj je Nikola, kako Sanudo piše, tužio hvarske plemiće zato što su protiv kaštelana,²⁵ ali nije isključeno da ga i Ivanić šalje u Veneciju usput po svojem poslu. U svakom slučaju Ivanić ne bi bio jedini mletački plaćenik.²⁶

Ali, Sinjorija ni tada kao ni kasnije ne namjerava uposliti vojvodu Janka i njegove momke. Što će joj naposljetku njegovi mali gripovi ili njegovi bez sumnje loše naoružani vojnici.²⁷

prvi dio izjave. Očito smatra da za službu nije potrebna velika vojska i mornarica, pogotovu ne ako je vođa hrabar. Međutim, knez Ivaniš je imao u svojoj službi turske konjanike, a i njegov brat Ivan se već u ožujku 1512. g. (Sanudo, 373) također nudi Veneciji za službu. Sanudo zapisuje da je Ivan došao u Veneciju i »si offerisce venir a servir la Signoria con cavalli di Turchi, valenti homeni come vene suo fratello«. Veneciji su dakako potrebni »turski« konjanici od Ivanićevih gorštaka i otočana, pa stoga oklijeva da ga primi u službu. Vidi o tome i bilj. 26.

²³ U siječnju 1512. g. javlja splitski knez A. Baseio »dila morte del conte Vanissa di Poliza da Polizani medemi con il qual el vene a parole et dal furor ihoro fonno tutti uniti ad amazarlo« (Sanudo, 373).

²⁴ Sanudo, 345.

²⁵ Sanudo, 345. »Et quello per il popolo disse non e tante cosse. Et hanno fato che questi nobili voleano mandar Oratori qui per remover il Castelan e altre cosse in danno di la Signoria ec.« Nikola prema tome dolazi u Veneciju kao poslanik pučana grada Hvara i tuži se protiv »gradskih« plemića, jer samo oni su mogli biti protiv hvarskog kaštelana. Kako Nikola nije upoznat sa zbivanjima na otoku, poriče vrijednost vijestima koje u početku ustanka dolaze u Veneciju.

²⁶ Kad raspravljamo o problemu *plaćene vojničke službe* u XVI st., onda valja voditi računa o tome da je ta služba tada doista čast za onoga tko je vrši. Dobro je poznat primjer hrvatskog velikaša *Krste Frankapana* (1482—1527) koji je vrlo dugo u službi cara Maksimilijana ratovao u Italiji. Venecija je vanjskim znacima, prije svega sjajnom odjećom odlikovala vojskovođe koji su bili u njezinoj službi. Stoga joj se nerijetko nude hrvatski velikaši, pa štoviše, i ban Andrija Bot želi jedno vrijeme postati njezin kondotijer. Venecija treba dobre ratnike osobito u doba cambraijskog saveza ili »svete lige«, pa upravo u to vrijeme ulazi u njezinu službu spomenuti »conte Vanissa«, tj. poljički knez Ivaniš Nenadić. Venecija je njegovu hrabrost nagradila *podjelom viteštva!* Zato Sanudo piše da je u svibnju 1510. g. (str. 336) knez došao u Veneciju »vestito con una casacha d'oro con la croce li fo donata quando fu fato cavalier per la Signoria nostra«. S njim je i njegova »compagnia« od 80 ljudi, od kojih su »do capi da conto con casache dorade ala turchesca et uno altro con sessa in cao«. Svi ostali Ivaniševi vojnici obučeni su »a modo Turchi con la capuzini rossi in testa«. Ivaniš zove omiško-poljičkog kneza Capella svojim ocem, a u svom pismu (koje je sačuvano u Sanudovim »Dnevnicima«) zaklinje se Veneciji na vječnu vjernost. On će biti »fidelissimo servo«; štoviše, Ivaniš moli Boga da mu dâ milost i dopusti mu »perir neli servitij soi con tutti quanti li miei fioleli et amici« (330—332).

²⁷ Da Ivanić i njegovi ljudi nemaju dosta oružja, pokazuje činjenica da su provalivši u Hvar još 1510. g. puštali na miru one građane koji su im davali zatraženo oružje. Namjeravali su ga, kako su tvrdili, građanima vratiti. Kako su Ivanićevi »vojnici« pripadali isključivo *civilnom stanovništvu* koje naravno nije naviklo na stalnu vojničku službu, naoružali su se samo tada kad su poduzimali neku

Pomalo je i vojvodi Janku stizala do svijesti spoznaja da ga Venecija neće primiti u službu. Kamo će dakle sa svojim drugovima? Kako će ih nagraditi što su mu se priključili? Odbijen od Venecije, Ivanić može jedino čekati priliku da se uposli na svom otoku. Koliko kipi od želje da počne s akcijom pokazuje zaista *sitan povod za početak bune*. Naime, trojica hvarskih plemića pokušavaju na zabavi u Starom Gradu navodno nanijeti sramotu nekoj pučanskoj djevojci. I sada se diže vojvoda Janko da pokaže ne samo hvarskim pučanima i plemićima, nego i Veneciji kako on sam može krojiti pravdu na otoku. I ako se uopće može u tom *bezazlenom slučaju* — kojem *posebno značenje daje samo težak i neriješen Ivanićev položaj* — govoriti o pravdi, Ivanić je pravedan: u prvom obračunu s plemstvom stradavaju samo spomenuta trojica plemića²⁸ i jedan hvarski građanin koji očito nije ozbiljno shvatio Ivanićeve ljude kad su od svih gradskih stanovnika zahtijevali oružje. Uostalom, hvarski građani ne očekuju Ivanića i ne shvaćaju da on dolazi u grad da se bori za njih. Contarini javlja da je Korčula puna ne samo hvarskih plemića, nego i pučana koji su pobjegli pred Ivanićem.²⁹ Napokon, da Ivaniću nije stalo do klanja, potvrđuje Contarinijevo pismo zetu: on mu javlja da je oko 800 naoružanih hvarskih pučana i seljaka provalilo u grad i da su oduzimali oružje koje će vratiti. Prema tome, vojvoda Janko treba oružje, a ne plemićku krv!

Ali, Ivanićeva je tragedija da na otoku Hvaru nema pravih protivnika. Plemićima koji su ostali na otoku ne pada na pamet da se suprotstave Ivanićevim zahtjevima. Zašto napokon ne bi pustili u Veliko vijeće pučane kad su to već jednom učinili prije sto godina bez ikakva pritiska? Naprotiv, oni će se zajedno

---

akciju. A takvih od 1510. do 1514. g. zaista nije bilo mnogo. Naime, kad se 1510. g. navodno uputilo prema gradu Hvaru oko 2000 naoružanih ljudi (*nemoguće* je da su svi bili naoružani), oni stvarno ne diraju nikoga. Naprotiv, kad se na trgu skupilo 500 ljudi i kad im hvarski knez šalje svoga tajnika s proglasom da odlože oružje, oni to učiniše. Sve do 1512. g. u jesen ne događa se ništa, pa je jasno da su tokom čitava vremena Ivanićevi ljudi ponovno prionuli uz svoj svakodnevni posao. Kad je 1512. g. određen za providura Giustignan, situacija se nešto izmijenila. Tada tek skuplja Ivanić oko sebe odabrane »ratnike« (imao je oko 200 vrsnih momaka) i s njima dočekuje Giustignana. Upravo oni postižu i prve uspjehe. Pojednost njihove borbe doduše nisu poznate, ali Capello javlja da je Giustignan bio primoran povući se u kaštel (Sanudo, 378). Giustignan poduzima zatim dvije osvetničke navale, prvu na Vrbosku i drugu na Jelsu. Ustanici se u prvom napadu povlače, a u drugom su kod Jelse iznenađeni, ali je ipak nakon okršaja Giustignan primoran da se povuče. U tom *jedinom neposrednom sukobu* s mletačkom vojskom dolazi i do obračuna s Ivanićem, koji je, kako tvrdi Giustignan, u tom sukobu i ranjen. No, Giustignan ima tada samo 35 vojnika. U Hvaru se zatim na Giustignanov poziv skupljaju gotovo svi pobunjenici na pregovore i učvršćenje mira. Pregovori se odvijaju bez većih poteškoća. Konačan »obračun« Venecije s buntovnicima počinje 1514. g. Ali, ni tada kad naoružani buntovnici provaljuju u grad, nema oružanih akcija, nego je ubijeno 26 plemića. Prema tome, o nekom stalnom oružanom otporu tokom čitava ustanka nema ni govora, a to je i razumljivo, s obzirom na to da Ivanić nema uza sebe plaćene vojnike.

²⁸ Ubijeni su sinovi Balazija, Uliksa Mamića i Petra Chinifa. Ovom posljednjem odrezali su ruke i noge i bacili ga u more, gdje se utopio.

²⁹ Sanudo, 348: »e nota in le publiche avisa veneno a galia gran numero di citadini di Liesna scampati e reduti li con una barcada di donne con grandissimi sospiri e lacrime«.

s vojvodom Jankom boriti u Veneciji za priznanje njihova zajedničkog ugovora i uvjeta mira (capitula).³⁰

Tako naposljetku Ivanićev prvotni borbeni plan u kojem je već sebe vidio u ulozi narodnog vođe propada i on ga je primoran zamijeniti dugotrajnim i dakako neuspješnim poslanstvima u Veneciji. Četiri puta će Ivanić poći u Veneciju³¹ i ponekad glasnim vikanjem zahtijevati da se odobri sporazum postignut još 1510. g., ali sve će biti uzalud. Venecija se ne usuđuje otvoreno poći u susret njegovim zahtjevima, jer se boji da bi se za njegovim primjerom mogli povesti i drugi pučani u Dalmaciji. I oni bi mogli, kako piše Sanudo, pokušati da oružjem svladaju građane i plemiće.³² S druge strane, ni hvarski plemići ne postižu ništa. U Veneciji se saslušavaju poslanici jedne i druge strane i bez rješenja se otpuštaju kući. Kako se ni hvarski knez od samog početka ne miješa u taj opasan obračun — on dopušta Ivaniću da u njegovoj nazočnosti prijeti hvarskim plemićima progonstvom³³ — čitav se spor, iako neriješen, brzo stišava. Za brže smirivanje poslan je doduše u jesen 1510. g. kao providur Ivan Navaier,³⁴ ali on ni u produženom mandatu, tj. do ožujka 1511. g.³⁵ nije ništa učinio. Jedino njegovo »djelo« je proglas o četrdesetorici prognanih buntovnika na koji tada nitko uopće ne obraća pažnju. Tek kasnije služi taj proglas kao podloga Giustignanu i Capellu za konačni obračun s buntovnicima.

Tako stvarno bez rezultata odmiče dragocjeno vrijeme i vojvoda Janko smišlja kako bi Sinjoriju primorao na odlučnije rješavanje njegovih zahtjeva. On naime još uvijek mletačkim vijećnicima gura pred oči tekst pogodbe iz 1510. g. Poznavajući očito dobro potkupljivost mletačkih »državnika«, »capi del popolo« predvođeni samim Ivanićem dolaze u ožujku 1511. u Veneciju na lađi punoj smokava i soljene ribe našto u Vijeću nastaje čitava strka i istraga. Iz Navajerova se pisma znalo da je to djelo Ivanića i njegovih drugova koji su za taj »dar« skupljali novac po otoku.³⁶

No, unatoč ovoj javnoj podvali, Matij i njegova dva kolege ponovo su saslušani. Štoviše, predstavnici plemića nisu tada ni pozvani u Veneciju. Ipak su Ivanićevi naponi uzaludni, jer upravo u to doba stižu iz Dalmacije nepovoljne vijesti o nemirima u Šibeniku i Splitu.³⁷ Nije isključeno da Matij ostaje u Veneciji sve do ljeta kad dolaze onamo i plemićki predstavnici. U kolovozu 1511, dakle više od godinu dana nakon izbijanja spora, protivnici su zahvaljujući mletačkoj opreznoj politici na istim pozicijama kao na početku. Predstavnici hvarskih plemića brže i jasnije uviđaju mletačku diplomatsku igru i stoga zahtijevaju od dužda da ih pusti kući kako bi na vrijeme mogli obaviti berbu.

³⁰ Sanudo, 350: »Veneno li Liesignani zoe li Oratori dil popolo et di Nobili do per confirmation di certi capitoli tra lhoro accordati.«

³¹ Vidi L. Dančević, Istupanja Matija Ivanića i drugih pučkih vođa pred mletačkom vladom, *Prilozi povijesti otoka Hvara* IV, 1974, 42—48.

³² N. dj., 348.

³³ N. dj., 345.

³⁴ N. dj., 353, 354.

³⁵ N. dj., 365.

³⁶ N. dj., 365.

³⁷ Vidi L. Dančević, Pokreti pučana na našem primorju početkom 16. st. *Pomorski zbornik* 12, 1974, 117—159.

Sanudo nas izvješćuje da se tada ponovno podigao *Ser Matio — orator di popolari di Liesna!* On se odlučno protivi plemićkom zahtjevu. Premda je Venecija očito i tada sklona Ivaniću — to najbolje pokazuje *plemička titula ser* koju Sanudo prvi put daje pučkom vođi — ipak simpatije ne idu tako daleko da bi prihvatila i njegove zahtjeve. Zato su hvarski plemići mirno pušteni kući.³⁸

Spomenuti Ivanićevi zahtjevi dolaze, kako spomenusmo, Veneciji u najnezgodniji trenutak, jer se posvuda po Dalmaciji počinju javljati nemiri. I dok se u mletačkom vijeću Ivaniću laska dajući mu naslov koji mu stvarno ne pripada, u Dalmaciju se šalje kao providur Sebastian Giustignan da smiri pučanske neredе. Upravo će taj vitez u kojem se na neobičan način izmiješala okrutnost s klasičnom naobrazbom biti uzrokom preokretu u Ivanićevu pokretu, preokretu koji će naposljetku završiti katastrofom.

Naime, Giustignanova osvetljivost i želja za pobjedom po svaku cijenu s jedne strane, a zatim i činjenica da Ivanić već dvije godine strpljivo i uzalud nosi u Veneciju capitula nadajući se da će ipak biti primljen u službu s druge strane, tjeraju Ivanića da još jednom organizira svoju četu i da u posljednjem obračunu s hvarskim plemstvom nastoji riješiti svoj položaj.

Venecija je prekasno spoznala Giustignanovu pravu narav. Što se u stvari zbivalo na otoku i oko njega od Giustignanova dolaska, ne doznajemo iz njegovih čestih, ali neiskrenih pisama,³⁹ nego iz kratkog pisma zapovjednika galije Capella koga Giustignan šalje u napad na Vrbosku. Pišući, naime, o razlogu zbog kojega ga je Giustignan poslao u pljačku, Capello ističe da je to bio kazneni pohod, jer su buntovnici prije toga natjerali providura u kaštel (facendo scampar il Provedador predito in castello).⁴⁰ Prema tome, još prije Giustignanova napada na Vrbosku došlo je do sukoba između Ivanića i providura, ali je Giustignan bio primoran da se povuče. Svatko će dakle lako razumjeti zašto providur opravdava prljavu pljačku Vrboske izmišljenim pričama o tobožnjoj želji otočana da unište sve hvarske plemiće i sami zavladaju otokom.⁴¹ Ili onom o njihovoj tobožnjoj želji da »armata manu« dođu do vlasti. Jer što su otočani i njihov vođa u to vrijeme uistinu mislili, to ni Veneciji ni ikome na otoku nije bila tajna. Valja uzeti u obzir i činjenicu da Giustignan ne poduzima napad na Vrbosku samo iz osvete, nego da to čini u jesen 1512, dakle u doba kad već više od godinu dana nitko od otočana ne misli na borbu. Dakako, Giustignanov dolazak s dvije ratne galije u kolovozu 1512. primorava Ivanića da opet skupi svoje ljude na obranu. Premda je zbog pljačke Vrboske Giustignan opozvan, on, povrijeđen u svojoj taštini, poduzima bez dopuštenja vlade novi napad na

³⁸ Sanudo, 369.

³⁹ N. dj., 377, 379—381, 381—388.

⁴⁰ N. dj., 378.

⁴¹ Giustignan na jednom mjestu piše da stanovnici Staroga Grada, Jelse i Vrboske »non permeteno alcun vegni a testificarì, ne alcuno oficial a far le executive. Li sono imposte manazando de venir tutti armata manu a tagliar a pezi tutti Nobili venuti qui, tornati a casa sua sub fide mea« (Sanudo, 379). Doznavši za providurove namjere, tj. da sprema napad na njih s Poljičanima i Bračanima, »capi del popolo« dižu, kako tvrdi Giustignan, narod koji je tobože počeo vikati »na oružje« i »meso, meso! rasijecimo plemiće u komade! On je tada naravno da bi spriječio pokolj, pošao u pljačku Vrboske, zbog koje je kasnije bio skinut s časti. Stoga je njegova priča o raspoloženju na otoku uoči njegovih pljački očita izmišljotina s prozirnom namjerom da opravda akcije koje mu Venecija nije odobrila.

Jelsu (19. IX 1512),⁴² ne uzevši uopće u obzir da je po njegovoj želji početkom rujna sklopljen na otoku opći mir (una pace universale).⁴³

U posljednjem okršaju s Giustignanom kod Jelse predstavlja nam se Ivanić kao pravi vojvoda Janko: on sam vodi dvije stotine svojih odabranih momaka, i ako je vjerovati Giustignanuu, u tom je okršaju ranjen. A Giustignan bježi glavom bez obzira natrag na svoju galiju kako ne bi, prema vlastitom priznanju, bio sasječen.

Kad su se zatim u prosincu 1512. protivnici ponovno našli u Veneciji, Ivanić se ne tuži više na hvarske plemiće, nego na Giustignana. Mletačkoj je vladi vrlo neugodno jer zna da je hvarski »capo principal« u pravu. Sanudo kao član Vijeća osuđuje Giustignanov govor kao drzak i dosadan.⁴⁴

U takvoj za Veneciju prilično neugodnoj situaciji protekla je ne samo čitava 1513, nego i polovica 1514. godine. Još sredinom 1513. iznose »neki Hvarani«, kako ih Sanudo naziva, tužbe protiv Giustignanove nepravedne osude 69-orice Hvarana.⁴⁵ Dužd je doduše obećao da će stvar izvidjeti, ali nije učinio ništa. A onda iznenada dolazi u Veneciju vijest da je u gradu Hvaru došlo do krvavog obračuna u kojem je platilo životom oko 30 plemića. Zapravo je teško reći tko je zapalio ovaj posljednji oganj. Hvarski knez Donado — koga poslani providur Vincenzo Capello smatra glavnim uzročnikom pokolja — namjerno nije suviše jasan kad izvješćuje o pokolju. Razabire se da su se hvarski plemići naoružali — vrlo vjerojatno na knežev poziv — tobože zato što bez oružja neće moći obaviti berbu.⁴⁶ Dakle, lako je moguće da Ivanić i njegovi ljudi provaljuju u grad da obračunaju s izazivačima. U prilog takvoj pretpostavci ide i prijedlog hvarskog kaštelana Malipiera, koji sam doživljava pokolj i u pismu duždu izražava mišljenje da se oluja na otoku neće stišati tako dugo dok se ne objese bar desetorica plemića koji prijete da će sami urediti otok.⁴⁷

Pokolj hvarskih plemića ne bi bez sumnje Veneciju potakao na posljednji obračun s otočanima i Ivanićem da njezina ratna mornarica nije tada bila slobodna za veći ratni pohod. Novom providuru Jeronimu Canalu koji u jesen 1514. dolazi s velikom mornaricom i vojskom⁴⁸ zaista nije teško pohvatati 40-oricu prognanika. Utekao mu je samo jedan, ali najvažniji krivac, naime. sam vojvoda Janko! On se sklanja najprije u Krajinu, a zatim, pošto se dva puta pokušao bezuspješno vratiti na otok, u Italiju.⁴⁹

Možda bismo kao historičari više voljeli da je Ivanić kao pravi narodni heroj podijelio sudbinu sa svojim obješenim drugovima, nego da je nastavio ne

---

⁴² Vidi L. Dančević, Pomorske operacije u pučkom ustanku na Hvaru i Visu, *Hvarski zbornik* 2, 1974, 59 i d.

⁴³ Sanudo, 383.

⁴⁴ N. dj., 389.

⁴⁵ N. dj., 404.

⁴⁶ N. dj., 443.

⁴⁷ N. dj., 435. »Scrive voria esse sta apichati lo Nobili ad haver assedato quelle cosse. Scrive questi Nobili che dice hanno za cominzio a minazar et voler meter ordine al isola«.

⁴⁸ N. dj., 433, 434.

⁴⁹ G. Novak, Nepoznati dokumenti za povijest »Pučkog prevrata na Hvaru 1510—1514« i za dalju borbu pučana za ravnopravnost sa vlastelom u komuni Hvara, *Starine* 48, 1958, 387—429.

baš težak emigrantski život u Italiji. No, vjerojatno bi takva osuda bila preoštra, jer se u svakom pravom vođi krije ne samo hrabrost, nego i lukavstvo koje pobjeđuje tada kad se hrabrošću više ništa ne može učiniti. U Ivanića je dakle kao i kod njegova uzora Sibirjanin Janka u pravo vrijeme lisica nadvladala lava i tako i nama oduzela mogućnost da ga na kraju, unatoč zaslugama, okrunimo i mučeničkom aureolom.

S u m m a r y

A NEW APPROACH TO THE CAUSES OF THE REVOLT LED BY MATIJA IVANIĆ SEEN IN THE LIGHT OF SOCIAL MOVEMENTS IN MEDIEVAL DALMATIA

Examining the causes of social unrest in medieval Dalmatia the author draws the conclusion that they are to be found in the political sphere. In Hvar the commoners either fought for more political rights or for judicial honours together with the nobility. The clashes became more frequent in the 14th and 15th centuries, when the more prosperous took over the leadership of the social movement. The social unrest in the communes on the rest of the island was more complex. Ivnić's revolt shows that the prosperous commoners who had their permanent residence outside the town of Hvar, fought together with a number of noblemen. However, the original aim of »Prince Janko«, as Ivanić was called, was to fight against the Turks, which he wanted to do in Venetian service. However, as Venice did not accept him, Ivanić became the leader of a revolt which had three goals: the noblemen who lived outside the town of Hvar would be readmitted as members of the Great Council together with the commoners; the obligation of service on the galleys and on the naval guard would be shared more equally by the nobility and the commoners; the clergy of the Hvar Plain would be freed of the tutelage of the Church of Hvar.

However, no part of this programme was carried out because Venice allowed the two parties to accuse each other for four years without taking sides. The attack of Proveditor, S. Giustignan, in 1512 forced Ivanić to get his army of 200 selected men ready to fight. Though he defeated Giustignan at Jelsa, the victory was not complete. The revolt was crushed in 1514 when Venice sent her war fleet to the island following the slaughter of 26 noblemen by the commoners in the town of Hvar. Ivanić realized that he could not resist this force and fled to Krajina and then to Italy, after two unsuccessful attempts to return to the island.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

10

ZAGREB

1977

UREDNIČKI ODBOR

Ljubo BOBAN, Ljubiša DOKLESTIĆ, Josip ADAMČEK, Hrvoje MATKOVIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

JOSIP ADAMČEK

UREDNIK

NIKŠA STANČIĆ

Radovi 10

Izdavač

**Sveučilište u Zagrebu
Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest
Zagreb, Krčka 1.**

Za izdavača

dr Josip Adamček

Prijevod

dr Vera Andrassy (engleski)

dr Blanka Jakić (njemački)

Nada Cekić (ruski)

dr Vlasta Vince (slovenski)

Lektor i korektor

Branko Erdeljac

